

طراحی و تبیین الگوی مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران بر اساس زندگی نامه اندیشمندان کشور با رویکرد تحلیل مضمون

محمد تابان^۱

علی یاسینی^۲

اردشیر شیری^۳

اسفندیار محمدی^۴

مطالعات دانش‌شناسی
سال دوم، شماره ۶، بهار ۹۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۸/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۱/۳۰

چکیده

هدف از پژوهش حاضر طراحی و تبیین مدل فرایندی مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران بوده است. در این پژوهش از روش آمیخته اکتشافی (کیفی - کمی) از نوع کاربردی، به روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری در مرحله کیفی با استفاده از روش تحلیل مضمون، ۱۰ نفر از افراد دارای شرایط مرجعیت در گذشته علمی ایران بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انجام شده است و در مرحله دوم اساتید و صاحب‌نظران آموزش عالی شامل کلیه اعضای کمیته‌های علمی فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شامل ۱۷۶ نفر که به صورت نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. در مرحله اول تحقیق موضوع اتکاپذیری پژوهش توسط محقق رعایت شده و در مرحله دوم ضریب آلفای کرون باخ محاسبه شده که عدد ۰/۸۹ به دست آمده است. یافته‌های کیفی شامل مراحل پیدایش با پنج بعد، رشد و پرورش با شش بعد، تعامل با چهار بعد و تکامل با پنج بعد شناسایی گردید؛ و در پایان با استفاده از نرم‌افزار لیزرل ۵ مراحل فرایندی و ابعاد مورد آزمون قرار گرفت. مشخص گردید؛ بیشترین تأثیر تجربه محیط‌های علمی جدید و یادگیری مناسب با میانگین رتبه‌ای ۳/۸۲ و کمترین تأثیر مربوط به وجود فضا و محیط سیاسی برانگیزاننده و تقویت‌کننده فعالیت‌های علمی با میانگین رتبه‌ای ۲/۱۹ است. نتایج پژوهش نشان داد

۱. استادیار و عضو هیات علمی گروه مدیریت، دانشگاه ایلام، ایلام Taab1347@yahoo.com

۲. استادیار و عضو هیات علمی گروه مدیریت، دانشگاه ایلام، (نویسنده مسئول) A_Yas1363@yahoo.com

۳. استادیار و عضو هیات علمی گروه مدیریت، دانشگاه ایلام، ایلام، shiri_ardeshir@yahoo.co

۴. استادیار و عضو هیات علمی گروه مدیریت، دانشگاه ایلام، ایلام، esfand1970@yahoo.com

نظر به نقش مرجعیت علمی در افزایش توان رقابتی کشور و همچنین جایگاه آن در اسناد بالادستی، ضرورت دارد با انجام برنامه‌های عملیاتی مناسب برای توجیه و آگاه‌سازی مدیران علمی کشور و به تبع آن همه دانش‌پژوهان شایسته از طریق برگزاری سمینارها و مجلات و انجمن‌های علمی و صداوسیما اقدامات کافی به عمل آید.

واژگان کلیدی: آموزش عالی، علم سنجی، مرجعیت علمی، مرجعیت علمی (اسلامی)

مقدمه

مراکز آموزشی و دانشگاه‌ها از جمله نهادهای پویا و پیچیده می‌باشند که اگر هر رویکرد و مطالعه‌ای این نهادها را موضوع مطالعه خود قرار دهد از پویایی و پیچیدگی بیشتر برخوردار است. علاوه بر اهمیت و پیچیده بودن نگرش به دانشگاه، از نظر نوع مدیریت و الگوهای برنامه‌ریزی برای دانشگاه ارتقای دانش سازمانی و یادگیری نیز متفاوت خواهد بود. بی‌تردید با نگاهی عمیق و علمی به سازمان‌های جدید می‌توان گفت که آنان بر اساس دو مفهوم پیچیدگی و آشفتگی به شدت تغییر کرده و به دلیل شرایط زمانی که در آن واقع شده‌اند تفاوت‌های بسیاری با گذشته دارند، به گونه‌ای که ماهیت فعلی جهان بر اساس تغییرات گسسته و بنیانی است؛ بنابراین در این محیط‌های جدید سازمان‌ها برای بقا و موفقیت خود به سامانه‌های طبیعی و انعکاس‌های آن نیاز دارند تا بتوانند با تشخیص سریع تغییرات، خود را با آن انطباق دهند، این موضوع توجه سازمان‌ها را به سمت دانش معطوف کرده است (مارکوارت، ۱۹۹۶: ۴۵)؛ زیرا دانش با ویژگی‌های بدیع و پویای خود امکان پاسخگویی به ویژگی‌های محیط‌های جدید را فراهم می‌سازد. از اهمیت دانش و کاربرد آن در حیطه‌های گوناگون در سازمان به‌عنوان رمز بقا و موفقیت و کسب مزیت رقابتی پایدار و در اقتصاد به‌عنوان دارایی راهبردی بحث شده است (عدلی، ۱۳۸۵: ۳). خداوند در آیه ۵۴ سوره اعراف می‌فرماید: "ان ربکم الله الذی خلق السموات والارض فی سئۃ ایام ثم استوی علی العرش" پروردگار شما خدایی است که آسمان‌ها و زمین را در شش روز آفرید سپس بر عرش (و مقام تدبیر امر اشیاء) برآمد.

دراکر معتقد است که در اقتصاد دنیای امروزی، دانش به‌عنوان نتیجه فرایند یادگیری منبعی همانند سایر منابع تولید، مثل کار، سرمایه و زمین نیست بلکه منبعی بسیار مهم‌تر برای عصر حاضر به شمار می‌رود (نیک‌بخت، سیادت، هویدا، مقدم، ۱۳۸۹: ۵). در واقع دراکر با

استفاده از واژگانی همچون کاردانشی، دانشگر و سازمان دانشی، نوع جدیدی از سازمان‌ها که در آن‌ها به جای قدرت بازو، قدرت ذهن حاکمیت دارد خبر داد. به گفته روت در عصر حاضر تنها راه توسعه پایدار و ایجاد ثروت، تربیت نیروی دانشی است (نصیری و کریمی، ۱۳۹۰: ۲). از سوی دیگر، در دنیای کنونی، سازمانی شانس بقا دارد که سازوکارهای لازم برای آگاهی سریع از تغییرات و عوامل را داشته و توانایی پاسخگویی سریع به آن‌ها را نیز دارا باشد (سیدجوادین، شریفی، رایج، ۱۳۸۸).

از دهه ۱۹۹۰ تاکنون به منظور افزایش بهره‌وری در سازمان‌ها مسئله فرآیندگرایی مطرح شده و الگوهای مختلفی از فرآیندگرایی به اجرا درآمده است (اندرسون، هالبورگ، تیمپکا^۱، ۲۰۰۳: ۴۸). بر اساس اصول مدیریت کیفیت فراگیر، هر محصول یا خدمتی تحت تاثیر فرآیندی است که منجر به تولید آن محصول یا خدمت می‌شود (شیبار^۲، ۲۰۰۱: ۲۵). بحث مرجعیت علمی توسط مقام معظم رهبری برای اولین بار در سال ۱۳۸۴ در جمع دانشجویان دانشگاه امام صادق (ع) مطرح گردید و پس از آن ایشان در مجامع علمی دیگر نیز این امر را مورد تأکید قرار دادند و از آن زمان به بعد، پیرامون این مقوله بحث‌های فراوانی ارائه گردیده است (تابان، ۱۳۹۱). با توجه به توضیحات فوق و تشریح چشم‌انداز ۱۴۰۴، برنامه چهارم و پنجم توسعه، نقشه راه علمی کشور و تدوین برنامه پنجم توسعه کشور یکی از محورهای اصلی آن‌ها توسعه و تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر برای تحقیق اهداف و رقابت با رقبای موجود آن‌هم توسط مهم‌ترین حوزه علمی کشور یعنی آموزش عالی است. از طرفی مطالعه آموزش عالی کشور و مراکز وابسته به آن با مشکلاتی از این قبیل روبرو هستند:

۱- رتبه‌بندی وزارت علوم و مراکز وابسته به آن در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای در حد قابل قبول نبوده.

۲- میانگین شاخص توسعه انسانی ایران بر اساس ارزیابی‌های بین‌المللی در بین ۱۷۷ کشور جهان در سال‌های (۲۰۰۷، ۲۰۰۸) و (۲۰۰۹، ۲۰۱۰) رتبه ۸۲ دارا است (سایت توسعه منابع انسانی سازمان ملل^۳، ۲۰۱۱؛ نقل از تاب، ۱۳۹۱).

1. Aderson, Hallborg, Timpka
2. Shibar
3. (www.Hdr.Undp.Org/En/Statistics)

پژوهشگران این ضعف‌ها را به‌عنوان مسائل مهم مدنظر قرار داده و در درصددند که با بررسی اسناد و مطالعه کافی، ضمن تلاش برای اکتشاف زوایای مختلف موضوع، راه‌حل‌هایی را پیشنهاد نمایند. بدین منظور موضوع پژوهش طراحی و تبیین مدل فرایند مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران انجام پذیرفته است. بنابراین انجام این پژوهش از جهات زیر حائز اهمیت و ضروری است: مراحل فرایندی دستیابی به مرجعیت علمی شناسایی می‌گردد و می‌تواند مبنایی برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در حوزه آموزش عالی باشد و در نهایت، انجام این پژوهش موجب شکل‌گیری مبانی نظری و ادبیات پژوهشی مناسب در رابطه با مرجعیت علمی می‌شود. مهمترین سوال پژوهش عبارت است از: مدل فرایندی مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران چگونه است؟

مبانی نظری پژوهش

فرایند عبارت است از مجموعه‌ای از فعالیت‌های مرتبط یا تأثیرگذار که ورودی را به خروجی تبدیل می‌کند (ایزو^۱، ۹۰۰۰، ۲۰۰۵: ۱۶). ورودی‌ها و خروجی‌های (نتایج حاصل از اجرای) فرایندها می‌تواند از قبل تعریف شود و شاخص‌هایی برای آن در نظر گرفته شود (شیبار، ۲۰۰۱: ۱۰). در یک تعریف مرتبط‌تر، فرایند، مجموعه‌ای از وظایف است که به منظور ایجاد ارزش برای مشتری به یکدیگر متصل شده‌اند. مهم‌ترین نکته درباره فرایندها، نتایج است. در فرایندها از آن جهت به مشتریان نیاز است که از طریق آن‌ها دریایم مشتریان چه چیزی را و در چه زمانی نیاز دارند. فرایندها، سازمان‌هایی را ایجاد می‌کنند که در آن‌ها به‌دقت به مشتری توجه می‌شود. در واقع فرایندها برای کسب آن نتیجه‌ای پدید می‌آیند که مشتری خواهان است (باراندوست^۲، ۲۰۰۱: ۵۶).

فرایند محوری یکی از ارکان فلسفی مدیریت جامع کیفیت بوده که در آن فرایندها محور تمام تحولات و اصلاحات در یک سیستم تلقی شده و اساس ارتقای کیفیت را ارتقای عملکرد فرایندها تشکیل می‌دهد. در نگرش فرایندها این نکته موردنظر قرار می‌گیرد که تمام فرایندها در ارتباط با همدیگر بوده و از عملکرد یکدیگر تأثیر می‌پذیرند. همچنین اهمیت روندها در عملکرد مطلوب فرایندها و نیز تأثیر آن‌ها در برون‌دادهای حاصله موردبحث قرار می‌گیرد و تأکید بیشتر روی کارهای گروهی، اهمیت ارتباط اجرا

1. ISO
2. Barandoost

را در ایجاد محصولات مناسب متذکر می‌شود. این فرایند محوری و نحوه تعامل بین فرایندها در واقع تفکر سیستمیک را در یک سیستم نشان می‌دهد. با این اوصاف، در سازمان وظیفه گرا هر واحد خود را مسئول فقط جزء مربوط به خود از فرایند می‌داند، در صورتی که در سازمان فرآیندگرا همه واحدها موظف به داشتن دیدی کل گرا به تمام فرایند بوده و خود را در خدمت به هدف فرایند می‌دانند. علاوه بر آن فردی به نام صاحب فرایند مسئول کل فرایند است (هانس^۱، ۲۰۱۰: ۴).

نقشه‌برداری فرایندها همواره به معنای شناخت فرایندهای درون یک سیستم، نوع فرایندها، نحوه ارتباط فرایندها با یکدیگر بوده است و در نهایت، رسم فرایندها، نقاط ضعف و ابهام‌انگیز سیستم را مشخص می‌کند؛ و می‌توان در مورد نحوه تعامل فرایندها تصمیم جدی گرفت. ایده‌های جدید در مورد چگونگی انجام فرایندها، حذف یا اضافه نمودن فرایندها، شناخت فرایندهای موازی، ایجاد فرایندهای موازی، به تصویر کشیدن تعامل بین واحدها و همچنین فرایندها، حذف یا اضافه نمودن فرایندها، شناخت فرایندهای موازی، ایجاد فرایندهای موازی، به تصویر کشیدن تعامل بین واحدها و همچنین فرایندها، از دیگر مزایای رسم نقشه فرایند سیستم‌هاست (جون و جوهان^۲، ۲۰۰۸: ۸).

امروزه روش مورد توجه جهت بهبود عملکرد سازمان، بررسی فرایند فعالیت‌ها در سازمان است که در نتیجه آن نقاط ضعف شناسایی شده و در جهت تقویت فرایندها که منتهی به افزایش کارایی سازمان می‌شود اقدامات لازم صورت می‌گیرد. به این ترتیب با در نظر گرفتن یک سیستم که دچار ضعف‌هایی است می‌توان برای بهبود وضعیت آن از طریق مدیریت فرایندهای آن اقدام نمود. در واقع نگرش فرایندی، آرمان مشتری را برای سازمان فراهم می‌کند که موجب یکپارچگی و بهبود فرایندهای سازمان می‌گردد (آریف^۳، ۲۰۰۷: ۱۲).

علم و افق‌های آینده. در مورد این که آینده علم به کجا می‌رود، بحث‌ها و پژوهش‌های متنوعی صورت گرفته است. یکی از کتاب‌هایی که اخیراً توسط جان هورگان^۴ با عنوان "آینده علم" نوشته شده است، به سؤالاتی که نسبت به مسیر و روند حرکت علم وجود دارد، دیدگاه‌هایی را مطرح می‌کند. آقای جان هورگان یکی از صاحب‌نظران تاریخ علم

1. Hans
2. John & Johan
3. Arif
4. John Horgan

است که به تدریس در این رشته می‌پردازد. او ابتدا در کتاب خود این سؤال را مطرح می‌کند که آیا نظریه‌های ما مانند پیشینیان مثل ارسطو اشتباه است؟ در پاسخ به این سؤال وی می‌گوید که جواب صحیحی وجود ندارد و او زمان را برای قضاوت پیشنهاد می‌کند. در واقع کتاب او در زمینه این پرسش است که آیا علم محض به اتمام رسیده و دیگر تکامل نمی‌یابد. او با مشخص کردن و پرداختن به علوم مختلف اعتقاد دارد که موضع مشخصی نسبت به پایان علم ندارد، هرچند این ایده را به ریاست جمهوری وقت آمریکا داد. در پایان این کتاب او به ماهیت‌های علم محض و علم کاربردی و نحوه پایان آن‌ها پرداخته است که علم کاربردی با محدودیت‌هایی روبرو است و با اشاره به مثال انرژی حاصل از بمب هیدروژنی و کم‌تر شدن بودجه آن به دلیل پیش‌بینی زمان طولانی برای آن بحث را پایان برده است (جان هورگان، ۲۰۱۵).

در یکی از پژوهش‌های دیگری نیز پژوهشگران به بررسی چگونگی توسعه و ریسک آن پرداخته‌اند. با بررسی ۴۷ کشور مختلف به این نتیجه رسیده‌اند که افراد در جوامع ثروتمند برای علم حمایت کمتری نسبت به جوامع فقیرتر دارند. آن‌ها اذعان دارند که اعتماد افراد در کشورهایی که دسترسی به فناوری بالا دارند، اعتماد به پیشرفت علمی نیز کمتر است (پرایس و پترسون؛ ۲۰۱۶). در اوایل دهه ۱۹۶۰ فلسفه علم برای تحول آماده شده بود و پیشرفت‌هایی نیز صورت گرفت، اما با این وجود پیشرفت‌های زیادی رخ نداده است (کتر، ۲۰۰۱). دیوید هال (۲۰۱۰) نیز در کتاب خود علم را به صورت فرآیند بررسی کرده و به بررسی دغدغه‌هایی که در روند علم وجود دارد، پرداخته است. او با مطرح کردن این که ایده‌ها رد یا قبول می‌شوند، دودسته را برای افراد در نظر گرفته است. طبق نظر شاپین و بارنز (۱۹۷۷) "افراد را نمی‌توان با ایده کنترل کرد" و بر اساس این دیدگاه آنچه توسط علم ثابت می‌شود، در جامعه نیز پذیرفته می‌شود؛ بنابراین، ماهیت پیشرفت علمی بیشتر بر اساس محسوس بودن آن می‌تواند با اجماع بیشتری اثبات شود.

مجله علمی ساینس^۱ در روزهای پایانی سال ۲۰۱۵ جدیدترین دستاوردهای علمی را منتشر کرده است. در این مقاله به بررسی روند تحقیقات و افق‌های جدید نیز اشاره شده است. یکی از چالش‌های مهم آینده شرایط جوی و محیطی است که آینده کار را برای محققان جذاب‌تر کرده است. علاوه بر این در حوزه‌های پزشکی نیز به مسائلی مانند درمان

1. science

بیماری‌های خاص مثل ابولا می‌پردازند. طبیعی است که مسائل کاربردی اولویت بیشتری را نسبت به مسائل نظری پیدا کرده‌اند.

یکی از مفاهیم دیگری که در مورد علم و توسعه آن مورد بحث قرار داده می‌شود، رشته پایداری علم^۱ است که حدوداً از یک دهه پیش مطرح شده است (کیتز و دیگران، ۲۰۰۱). این رشته به صورت نظام یافته پیچیدگی علم را مفهوم‌سازی می‌کند. در این نظام هدف این است که تعاملی میان انسان و محیط صورت بگیرد که نیازهای هر دو سو برطرف شود (تابان، سیدجوادین، پوراشرف، یاسینی، ویسه، ۱۳۹۵). در واقع ماهیت علم به سمتی می‌خواهد جهت‌گیری پیدا کند که بیشتر به حفظ محیط‌زیست و انسان نیز کمک کند. به همین دلیل این رشته به عنوان زیر ساختار مطالعه پایداری علم پیشنهاد شده است (دیوید هال، ۲۰۱۰).

در نهایت عمده فعالیت‌های این دهه به یادگیری مبتنی بر ماشین^۲ اختصاص دارد. در واقع دانش عصر اطلاعات بزرگ^۳ شروع یک دنیای علمی با پیشرفت سریع را نشان می‌دهد، البته شاید بیشتر از نظر کاربردی تا نظری؛ اما برای کاربردی ساختن پیشرفت‌های علمی به صورت اثربخش، باید مدیریت و توجه‌پذیری آن‌ها نیز بررسی گردد. به‌طور کلی زمینه‌های علمی جدید به صورت نظام‌مند و با الگوهای منسجم می‌توانند نتایج بهتری داشته باشند. علوم کامپیوتر زمینه‌ساز واحدهای میان رشته است. ترکیب علم‌ها یک دهه می‌گذرد و با سرعت بیشتری نیز در جریان است (نینیلوتو^۴، ۲۰۱۴). رهبری علمی دامنه‌ای از هوش و مهارت نیاز دارد؛ و فرایندی بلندمدت است که نتایج آن اثرات جهانی دارد (پیترسون^۵، ۲۰۱۰: ۱۱). برای رهبری علمی در سطح جهان بایستی ساختار اساسی خصوصاً در تحقیقات علوم رفتاری و اجتماعی پیش‌بینی کرده و علاوه بر طرح‌های راهبردی شکاف‌های بالقوه را نیز شناسایی کرد (الیاز^۶، ۲۰۰۸: ۶۵). مهم‌ترین چالش علمی امریکا رهبری علمی است. فناوری، نوآوری و تحقیق و توسعه در سطح وسیع در تمامی رشته‌ها

1. sustainability science
2. Machine Learning
3. Big Data
4. Niiniluoto
5. Peterson
6. Elias

برای رهبری علمی ضروری است؛ و ۸۵ درصد رشد رهبری علمی امریکا از طریق تغییرات فناورانه حاصل می‌گردد (لی و همکاران، ۲۰۱۱: ۸۹)

مرجعیت علمی از دیدگاه اسلام. اسلام برای نیازمندی‌های انسان - اعم از مادی و معنوی، فردی و اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - قوانین و مقرراتی وضع کرده که در مجموعه‌های گوناگون فقهی تدوین و تألیف شده است.

الف) مرجعیت از نگاه قرآن:

آیه ۷ سوره انبیا: وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ" و ما پیش از تو کسی را به رسالت نفرستادیم جز مردانی (پاک) را که به آنها (هم مانند تو) وحی می‌فرستادیم؛ شما اگر خود نمی‌دانید بروید و از اهل ذکر (و دانشمندان امت) سؤال کنید.

تفسیر: فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون - این جمله تأیید و تحکیم جمله و ما ارسلنا قبلك الارجالا است، یعنی اگر این معنا را می‌دانید، که هیچ و اگر نمی‌دانید به اهل ذکر مراجعه کنید و پرسید، آیا انبیای گذشته غیر بشر بودند؟. و مقصود از ذکر کتاب‌های آسمانی است و مراد از اهل ذکر، علمای اهل کتاب‌اند. (ترجمه المیزان ج: ۱۴: ۳۵۶)

اهل ذکر کیان‌اند؟ این یک واقعیت تاریخی است که همگان از آن آگاه‌اند و اگر شما نمی‌دانید از آگاهان پرسید (فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون). بدون شک اهل ذکر از نظر مفهوم لغوی، تمام آگاهان و مطلعان را در برمی‌گیرد و آیه فوق بیانگر یک قانون کلی عقلایی در مورد رجوع جاهل به عالم است، هرچند مورد و مصداق آیه، دانشمندان اهل کتاب بودند ولی این مانع کلیت قانون نیست. به همین دلیل دانشمندان و فقهای اسلام به این آیه برای مسئله جواز تقلید از مجتهدان اسلامی استدلال کرده‌اند (تفسیر نمونه ج: ۱۳: ۳۶۱).

آیه ۹ سوره زمر: مَن هُوَ قَانِتٌ آتَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَانِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ. آیا آن کس که شب و روز به کفر و عصیان مشغول است بهتر است) یا آن کس که ساعات شب را به طاعت خدا به سجود و قیام پردازد و از عذاب آخرت ترسان و به رحمت الهی امیدوار است؟ بگو: آیا

آنان که اهل علم و دانشمند با مردم جاهل نادان یکسان‌اند؟ منحصرأ خردمندان متذکر این مطلبند.

تفسیر: *انما يتذکر اولو الالباب* - یعنی از این تذکر تنها کسانی متذکر می‌شوند که صاحبان عقل‌اند. در دنباله آیه پیامبر را مخاطب ساخته می‌فرماید: بگو آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند یکسان‌اند؟! (*قل هل یستوی الذین یعلمون و الذین لا یعلمون*). نه یکسان نیستند تنها صاحبان فکر و مغز متذکر می‌شوند (*انما يتذکر اولو الالباب*). گرچه سؤال فوق سؤالی است وسیع و گسترده و مقایسه‌ای است آشکار میان آگاهان و ناآگاهان و عالمان و جاهلان (ترجمه المیزان ج: ۱۷: ۳۷۱).

آیه ۷ سوره آل عمران: *هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ*. اوست خدایی که قرآن را بر تو فرستاد که برخی از آن کتاب آیات محکم است که اصل و مرجع سایر آیات کتاب خداست و برخی دیگر متشابه است و آنان که در دلشان میل به باطل است از پی متشابه رفته تا به تأویل کردن آن در دین راه شبهه و فتنه‌گری پدید آرند، در صورتی که تأویل آن را کسی جز خداوند و اهل دانش نداند گویند: ما به همه کتاب گرویدیم که همه از جانب پروردگار ما آمده و به این (دانش) تنها خردمندان آگاه‌اند.

تفسیر: راسخین علم را چنین معرفی کرده که می‌گویند همه قرآن از ناحیه پروردگارمان است، دلالت می‌کند بر تمامیت تعریف آنان و می‌فهماند که راسخین در علم آن چنان علمی به خدا و آیاتش دارند که آمیخته با ذره‌ای شک و شبهه نیست در نتیجه علمی که به محکومات دارند هرگز دستخوش تزلزل نمی‌شود و به آن محکومات ایمان دارند و عمل هم می‌کنند و چون به آیه‌ای از آیات متشابه برمی‌خورند، آن تشابه نیز اضطراب و تزلزلی در علم راسخشان پدید نمی‌آورد، بلکه به آن نیز ایمان دارند و در عمل کردن به آن توقف و احتیاط می‌کنند (ترجمه المیزان ج: ۳ ص: ۴۲).

راسخون در علم چه کسانی هستند؟

در قرآن مجید در دو مورد، این تعبیر به کار رفته است یکی در اینجا و دیگری در سوره نساء آیه ۱۶۲ که می‌فرماید: *لكن الراسخون في العلم منهم و المؤمنون يؤمنون بما انزل*

الیک و ما انزل من قبلک، دانشمندان و راسخان در علم از اهل کتاب، به آنچه بر تو نازل شده و آنچه پیش از تو نازل گردیده است ایمان می آورند. همان طور که از معنی لغوی این کلمه استفاده می شود منظور از آن، کسانی هستند که در علم و دانش، ثابت قدم و صاحب نظرند. البته مفهوم این کلمه یک مفهوم وسیع است که همه دانشمندان و متفکران را در بر می گیرد، ولی در میان آن ها افراد ممتازی هستند که درخشندگی خاصی دارند و طبعاً در درجه اول، در میان مصادیق این کلمه قرار گرفته اند و هنگامی که این تعبیر ذکر می شود قبل از همه نظرها متوجه آنان می شود (تفسیر نمونه ج: ۲ ص: ۴۳۹).

به طور کلی نظام آموزشی کشور خصوصاً آموزش عالی به عنوان مهم ترین منبع تولید دانش، تولید فکر و ایده و پرورش و تربیت نیروی انسانی مطرح است. با نگاه به دیدگاه کلی اسلام که ویژگی های صاحبان علم و اندیشه را مطرح کرده، این را یادآور می شود که صاحبان علم و دانشمندان که در دو بعد تزکیه و تعلیم یعنی در حوزه اخلاق و معنویت و همچنین دانش و علم بایستی صاحب برتری و ممتاز باشند. برای آن ها جایگاه ویژه و خاصی قائل شده، پس می توان ادعا نمود که این قشر از جامعه می توانند در خلق مزیت رقابتی پایدار یعنی خلق ارزش های ماندگار مؤثر باشد (سیدجوادی، ۱۳۹۱).

در مذهب تشیع، واژه مرجع تقلید^۱ اشاره به عالم دینی دارد که احکام دینی را برای پیروان خود استخراج می کند که اصطلاحاً مجتهد^۲ گفته می شود و دارای تمام ویژگی های لازم برای تقلید است. بنابراین، مرجع تقلید، کارشناس حقوق دینی است که مقلدین بر مبنای نظر او عمل می کنند بدون آنکه خود نیاز به پژوهش در منابع دینی داشته باشند. در میان شرایطی که باید در یک مجتهد برای تبعیت جستجو کرد عبارت اند از اعلم بودن (توانایی بالا در استخراج احکام دینی از منابع مختلف). بنابراین، به روش استعاره ای، باید مرجعیت علمی را تشبیه کنیم به مرجعیت دینی و با اقتباس از آن به نظریه پردازی در خصوص مرجعیت علمی پردازیم. امروزه، دانش را به روش های مختلف طبقه بندی می کنند. به نظر می رسد طبقه بندی یونسکو دارای جامعیت بیشتری است که دانش را به سه گروه طبقه بندی کرده است: (۱) دانش های فرهنگی (دین شناسی، ادبیات، فلسفه و...؛ ۲) دانش های علمی (فیزیک، شیمی، اقتصاد و...؛ ۳) دانش های فنی (مهندسی، معماری و...). بنابراین، اگر هیئت علمی را فرد صاحب دانش در یکی از سه حوزه فوق تعریف کنیم، با

1. Emulation Scholar
2. Jurist

اقتباس از مفهوم مرجعیت دینی باید گفت چنین فردی زمانی به مرتبه مرجع علمی خواهد رسید که دارای ویژگی‌های خاصی باشد که مهم‌ترین آن‌ها اعلم بودن در رشته خاص خود است. یعنی در تبیین روابط بین متغیرها از تمام دانشمندان زمان خود توانا تر باشد و فراوانی استناد به نظریه‌ها، رویکردها، مدل‌ها و روش‌های او در نوشته‌های علمی (مقاله، کتاب) و سخنرانی‌های علمی باشد (فراوانی مقلدین). دیگر ویژگی‌های مرجع علمی را می‌توان با کمک گرفتن از مفهوم مجتهد (مرجع دینی) به شرح زیر برشمرد: ۱) عدالت علمی؛ و ۲) بلوغ فکری؛ و ۳) تعهد دینی (سید جوادین و همکاران، ۱۳۹۱).

برای تبیین مفهوم مرجعیت علمی با نگاه معادله عرضه و تقاضا باید گفت از نگاه تقاضا (پیروان) مرجعیت علمی زمانی تحقق پیدا می‌کند که دیدگاه‌های مطرح شده به انتظارات و نیازهای پیروان بهتر از دیگران پاسخ دهد. از نگاه عرضه، اعلم بودن، نوآوری، جامع‌نگری، تنوع‌نگری، پیشوای علمی بودن و مانند این‌ها پایه‌گذار مفهوم مرجعیت علمی است. در نهایت باید گفت مرجعیت علمی آخرین پله در نردبان ترقی علمی برای یک فرد محسوب می‌شود. پایداری این مرجعیت می‌تواند به زمان حیات فرد مربوط شود و یا چند دهه و حتی چند قرن ادامه داشته باشد. در زبان انگلیسی امروزه برای تبیین مفهوم مرجعیت علمی بیشتر از واژه Guru استفاده می‌شود، اما در زبان فارسی واژه مرجعیت مفهوم عمیق‌تری دارد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود این واژه با استفاده از استعاره بر مبنای مرجعیت دینی در مذهب تشیع تعریف شود و در معادل انگلیسی آن نیز واژه مرجعیت^۱ استفاده شود. این امر سابقه نیز دارد مانند واژه حلال که عیناً در انگلیسی استفاده می‌شود. بنابراین، مرجع علمی^۲ یعنی دانشمند عالی‌رتبه که مکتب علمی خاصی را رهبری کرده و پیروان زیادی دارد که در مباحث و نوشته‌های علمی به دیدگاه‌ها و نظریه‌های او استناد می‌کنند. شایستگی‌های محوری مرجع علمی عبارت‌اند از: ۱) اعلم بودن؛ ۲) جامع‌نگری؛ ۳) نظریه‌پردازی؛ ۴) عدالت علمی؛ و ۵) نگرش نظام‌مند؛ ۶) نگرش راهبردی.

بر این اساس مرجعیت علمی این‌گونه تعریف می‌گردد: «تلاش فردی، گروهی و بلندمدت که مطابق با نیازهای فرد و جامعه برای تولید علم صورت می‌پذیرد. فرد مرجع علاوه بر پیشتاز بودن در عرصه علمی، دارای ویژگی‌های ممتاز معنوی و اخلاقی بوده که نتایج تولید علمی مرجع موجب حل برخی مشکلات و مسائل جامعه می‌گردد. هم‌چنین فرد

1. Marjaiyat
2. Scientific Marja

مرجع از جهت ویژگی‌های شخصیتی، مدیریت و شایستگی‌های محوری کمال‌گرا و بالنده است.»

با این دیدگاه طرح مرجعیت علمی در نظام آموزش عالی کشور نظر به چشم‌انداز، رسالت، اهداف و راهبردهای آموزش عالی خصوصاً چشم‌انداز بیست‌ساله (۱۴۰۴) می‌تواند به‌عنوان یک نگرش یا الگو مطرح باشد و اگر به‌عنوان آخرین مرتبه از پیشرفت و ارتقاء علمی در نظام آموزش عالی استقرار یابد، مسیر جهانی‌شدن آموزش عالی و دانشمندان این حوزه را محقق می‌سازد و موجب حرکت از توسعه علمی به توسعه ملی می‌شود و می‌تواند به‌عنوان الگو و راهبردی مناسب برای مرزهای دانش در نظر گرفته شود و مزیت رقابتی پایدار یعنی خلق ارزش، ماندگاری ارزش و استقلال علمی را فراهم آورد (سید جوادین و همکاران، ۱۳۹۱).

روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر یک پژوهش آمیخته از نوع کیفی - کمی می‌باشد که ابتدا روش تحقیق کیفی و سپس روش تحقیق کمی انجام شده است، راهبرد مورد استفاده در این پژوهش در مرحله اول دستیابی به مدل اولیه فرایند مرجعیت علمی با استفاده از تحلیل کیفی (تحلیل مضمون) بوده؛ و در مرحله دوم با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر فرایند احصاء شده آزمون‌های کمی انجام شده است. همچنین با توجه به ماهیت تحقیق، از نظر هدف، کاربردی و از نظر جمع‌آوری اطلاعات از نوع پیمایشی محسوب می‌شود؛ زیرا در این تحقیق با استفاده از رویکرد کیفی و با توجه به داده‌های کیفی گردآوری شده، مدلی بومی‌سازی شده در رابطه با فرایند مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران طراحی و ارائه می‌گردد. سپس با اتکا به داده‌های کمی گردآوری شده در تحقیق، این مدل ارائه شده به‌خوبی آزمون می‌شود و برازش می‌یابد. برای مدل‌فرایندی از چند رویکرد هم‌زمان استفاده شده است این رویکردها شامل:

- ۱- بررسی ادبیات نظری مرتبط با فرایند در حد امکان و مقایسه آن‌ها
- ۲- نظر به اینکه موضوع مرجعیت علمی موضوعی است کاملاً مرتبط با توجه به نقشه، جامع علمی و چشم‌انداز ۱۴۰۴ کشور در این زمینه مهم‌ترین راهبردها و مفاهیم این دو سند مهم و اساسی بررسی شد.

۳- بنا بر نظر صاحب نظران و خبرگان، زندگی نامه حدود ۱۵ نفر از اندیشمندان کشور در قرون و ادوار گذشته مورد مطالعه قرار گرفت. در این مطالعه مفاهیم اساسی زندگی نامه آن‌ها از دوران کودکی، شرایط و وضعیت خانواده تا زمان بلوغ و دستیابی به مرحله شکوفایی علمی، استخراج گردید.

پژوهشگران پس از انجام این مطالعات با مبنا قرار دادن زندگی نامه صاحب نظران و اندیشمندان مرجع علمی کشور در گذشته و با الگوگیری از سایر فرایندهای مرتبط و نزدیک به اهداف فرایندی مرجعیت علمی به صورت تلفیقی از فرایندهایی که دارای همخوانی، هم پوشانی و تا حدودی دارای یکپارچگی نظام مند بوده، الگوی چهارگانه فرایندی احصاء گردید. در مرحله دوم نیز برای پایایی پرسشنامه های کمی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و عدد ۰/۸۹ که نشان از پایایی بالای پرسشنامه های بخش کمی است به دست آمد.

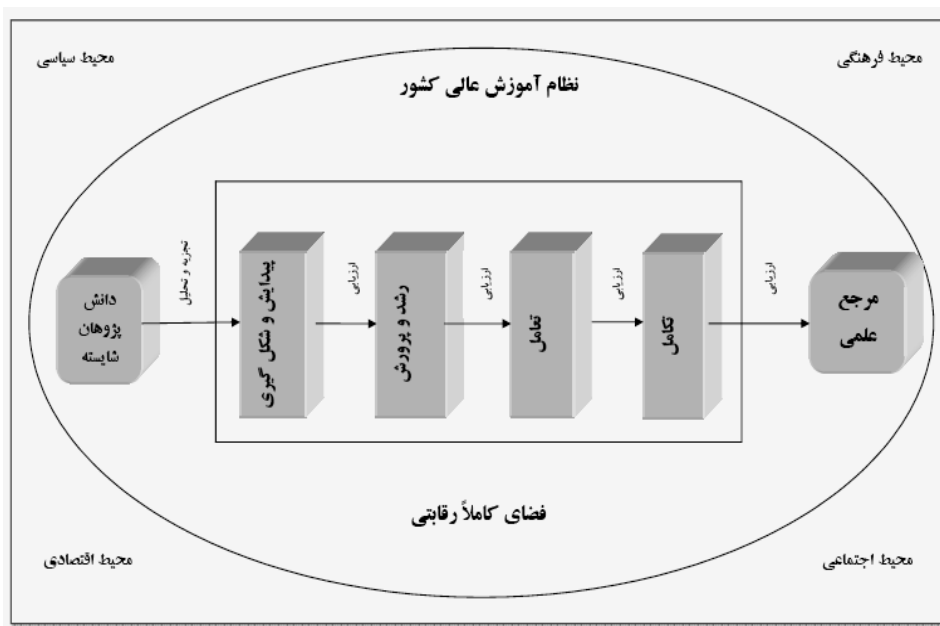
مهم ترین سؤال های پژوهش:

۱. مدل فرایندی مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران چگونه است؟
 ۲. ویژگی ها و ابعاد فرایند مرجعیت علمی چیست؟
- مطالعه و بررسی زندگی نامه‌ی حدوداً ۱۰ نفر از اندیشمندان و صاحب نظران علمی کشور که در تراز مرجعیت علمی در ادوار گذشته و تاریخ معاصر کشور قرار داشته اند.

جدول ۱. زندگی نامه اندیشمندان کشور جهت تبیین فرایند مرجعیت علمی

اندیشمند	مرحله ظهور			مرحله تکامل		مرحله تعامل		مرحله نبوغ فکری					
	پژوهش علمی	پژوهش در بستر خانواده مذهبی و	شروع تحصیلات مذهبی	پژوهش در نزد اساتید برجسته	مهاجرت برای یادگیری و تکامل	تحصیلات جانبی	سفرهای علمی خارج از کشور	عضو انجمن های علمی	فکر سیاسی	ارتباط همکاران علمی	تولیدات علمی	رسیدن به بلوغ فکری	صاحب ایده و تفکر خاص
سید جعفر شهیدی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
شهید مرتضی مطهری	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
علامه محمد حسین طباطبائی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ملاصدرا	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	علامه حسن زاده آملی
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	محمود حسایی
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	پرفسور مجید سمیعی
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	سید حسن نصر
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	پرویز کردوانی
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	علی اکبر دهخدا

شکل ۱. مدل فرایند مرجعیت علمی بخش کیفی

نظر به اینکه شناسایی و نهادینه سازی مراحل نیل به مرجعیت علمی یک ضرورت راهبردی در نظام آموزش عالی کشور محسوب می شود. پژوهشگران عنوان فرآیندهای چهارگانه مرجعیت علمی را از طریق نظریه برخاسته از داده ها و روش تحلیل گروهی (گروه کانونی) و همچنین تحلیل زندگی نامه اندیشمندان مرجع ...، فرآیندهای توسعه منابع انسانی و سایر فرآیندهای مرتبط، در چهار مرحله شامل ۱- مرحله پیدایش ۲- مرحله رشد و پرورش ۳- مرحله تکامل ۴- مرحله تکامل را احصاء نموده است که در هر مرحله باید جهت گیری ها و شرایط لازم برای تربیت و پرورش مرجعیت علمی مدنظر قرار گیرد.

نتایج حاصل از آمار استنباطی

جدول ۲. نتایج حاصل از آمار استنباطی

ابعاد	شاخص‌ها	سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای	بار عاملی	عدد معناداری
مرحله اول: تبیین نیاز	فضای آموزش و پژوهش مناسب	۰/۰۰۱	۳/۳۳	۰/۵۱	۶/۸۱
	هدف‌گذاری- طراحی و تدوین مقررات	۰/۰۰۱	۲/۹۸	۰/۶۵	۹/۱۴
	جهت‌گیری راهبردی	۰/۰۰۱	۲/۹۱	۰/۸۲	۱۲/۶۸
	فضا و بستر خانوادگی مناسب و کاملاً حمایتی	۰/۰۰۱	۲/۹	۰/۸۳	۱۲/۸۲
	حاکمیت ارزش‌ها و معنویت	۰/۰۰۱	۲/۸۸	۰/۸۲	۱۲/۶۴
مرحله دوم: رشد و پرورش	تجربه محیط‌های علمی جدید و یادگیری مناسب	۰/۰۰۱	۳/۸۲	۰/۶۵	۹/۰۶
	وجود فضای مناسب ارتباطات علمی	۰/۰۰۱	۳/۸۱	۰/۸۰	۱۲/۱۳
	دستیابی به شایستگی‌های محوری	۰/۰۰۱	۳/۵۹	۰/۷۰	۱۰/۰۸
	گسترش فضای رقابتی	۰/۰۰۱	۳/۵	۰/۷۹	۱۱/۸۰
	توسعه فعالیت‌های علمی از سطح فردی به سطح گروهی	۰/۰۰۱	۳/۲۷	۰/۶۹	۹/۸۳
امکان دستیابی به آموزش‌های جانبی مورد نیاز	۰/۰۰۱	۳/۰۱	۰/۶۸	۹/۶۸	
مرحله سوم: تعالی	تعامل و ارتباط با جامعه مخاطب و اندیشمندان علمی	۰/۰۰۱	۲/۹۳	۰/۴	۳/۱۴
	گسترش تعاملات بین فرهنگی و علمی در سطح ملی و فراملی	۰/۰۰۱	۲/۵۹	۰/۹۱	۱۱/۵۷
	شکل‌گیری انجمن‌های علمی و فعالیت در آن‌ها	۰/۰۰۱	۲/۲۸	۰/۶۶	۸/۵۵
	وجود فضا و محیط سیاسی برانگیزاننده و تقویت‌کننده فعالیت‌های علمی	۰/۰۰۱	۲/۱۹	۰/۶۰	۷/۷۴
مرحله چهارم: تکامل	وجود فضای آزاداندیشی استقلال فکری و اظهارنظر	۰/۰۰۱	۳/۳۲	۰/۹۲	۱۲/۸۰
	بالا رفتن مطالبه و انتظارات علمی جامعه از فرد	۰/۰۰۱	۳/۱۸	۰/۴۷	۶/۱۹
	مورد توجه قرار گرفتن توسط اندیشمندان جهان	۰/۰۰۱	۳/۰۸	۰/۴	۳/۱۴
	پذیرش اجتماعی ایده‌های علمی	۰/۰۰۱	۳/۷۴	۰/۷۷	۱۰/۵۲
	محل رجوع قرار گرفتن توسط پیروان	۰/۰۰۱	۲/۶۸	۰/۴۳	۵/۵۵

با توجه به جدول (۲) سطح معنی‌داری همه شاخص‌ها (۰/۰۰۱) کوچک‌تر از میزان خطا ۰/۰۵ است، بنابراین همه شاخص‌های مورد نظر برای ابعاد مراحل پیدایش، رشد و پرورش، تعامل و تکامل تأیید می‌شوند و می‌توان نتیجه گرفت که در سطح اطمینان ۹۵ درصد تمامی شاخص‌های ذکر شده در مدل باقی می‌مانند. همچنین با توجه به عدد معناداری (ضرایب

معناداری) تمام شاخص‌ها که همگی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ شده‌اند، پس ارتباط شاخص‌های موردنظر با مراحل مربوطه تأیید می‌شوند. در بین ۵ شاخص مرحله پیدایش، شاخص «فضای آموزش و پژوهش مناسب» با میانگین رتبه‌ای ۳/۳۳ رتبه اول را به لحاظ درجه اهمیت دارا است. در مرحله رشد و پرورش، شاخص تجربه محیط‌های علمی جدید و یادگیری مناسب با میانگین رتبه‌ای ۳/۸۲ بیشترین اهمیت را در بین شاخص‌های بعد رشد و پرورش دارد. در بین شاخص‌های مرحله تعامل، شاخص، تعامل و ارتباط با جامعه مخاطب و اندیشمندان علمی با میانگین رتبه‌ای ۲/۹۳ دارای بیشترین اهمیت است. در مرحله تکامل نیز شاخص، وجود فضای آزاداندیشی استقلال فکری و اظهارنظر با میانگین رتبه‌ای ۳/۳۲ از بیشترین اهمیت برخوردار است.

بحث و نتیجه گیری

راهبرد مرجعیت علمی آن‌هم در افق ملی و در سطح آموزش عالی کشور حاصل مجموعه‌ای از تصمیمات راهبردی و بلندمدت کشور است، که در نتیجه تلفیق سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان کشور و تحقق سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور و نهایتاً فراهم شدن مرجعیت علمی به‌عنوان یک مجموعه پیوسته مورد انتظار است. موضوع مرجعیت علمی دارای ماهیت راهبردی، شایسته محور و فرایندی است. با توجه به اینکه موضوع مرجعیت علمی با بحث توسعه منابع انسانی از یک رابطه قوی برخوردار است، بنابراین تلاش در جهت تحقق این هدف کاملاً آگاهانه و نیاز به مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی و تحقق فرایند مرجعیت علمی دارد.

مرحله پیدایش (ظهور): در این مرحله پس از تجزیه و تحلیل‌های مقدماتی، دانش‌پژوهان شایسته (با نخبه) نظام علمی کشور با طراحی، برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری مناسب، جهت‌گیری راهبردی و فراهم آوردن بستر مناسب آموزشی و پژوهشی، یک شبکه‌ی کاملاً علمی را برای شروع یک جهش علمی فراهم می‌آورند. لازم به توضیح است منظور از بستر مناسب علمی عبارت از فرهنگ‌سازی مناسب از بستر خانواده تا نظام علمی و آموزشی و هم‌چنین کل جامعه و فراهم نمودن کلیه‌ی شرایط لازم برای فعالیت دانش‌پژوهان شایسته در مسیر حرکت علمی کشور است.

مرحله توسعه (رشد و پرورش)^۱: در این مرحله، پس از ارزیابی اولیه و کسب اطلاعات لازم و تقویت فضای رقابتی، دانش و مهارت افراد در یک بستر مناسب علمی و اطلاعاتی افزایش می‌یابد و پویاتر می‌شود. شبکه‌های علمی اولیه در سطح داخل نظام علمی کشور شکل می‌گیرند و در آن توسعه فضای آموزش و پژوهش پیشرفته، توسعه دانش و مهارت به‌منظور کسب شایستگی‌های محوری و توسعه فعالیت‌های علمی و تولیدات علمی از سطح فردی به سطح گروهی و شکل‌گیری تعاملات علمی در فضای علمی کشور به وقوع می‌پیوندد.

مرحله تعامل و توسعه تعاملات^۲: در این مرحله نظام علمی کشور با چند رویکرد همزمان شامل رویکرد نظام‌مند، راهبردی و شایسته‌محور حداکثر تعامل و ارتباطات علمی با محیط درون و بیرون به‌منظور ایجاد فرصت‌های جدید در حوزه‌ی علم و دانش و تولیدات علمی به کار می‌بندد. در این مرحله ارتباطات دوسویه‌ی رسمی و غیررسمی میان اندیشمندان به حداکثر می‌رسد، به‌طوری‌که:

۱. سطح فعالیت انجمن‌های علمی ارتقاء یافته و افراد عضو انجمن‌های علمی می‌شوند؛ ساختار قدرت و یا نظام حاکم، بسترهای مناسب و کاملاً حمایتی را به وجود می‌آورند.
۲. فضای حاکم بر نظام علمی و فعالیت‌های علمی کاملاً انگیزاننده و تسهیل‌گر است.
۳. تعاملات مناسب علمی و فرهنگی با حوزه‌های مرتبط و یا تعامل و ارتباط با جامعه مخاطب گسترش یابد.

مرحله تکامل (بلوغ فکری): با شکل‌گیری فضای مناسب و تقویت آن در این مرحله، فرد ضمن درک عمیق زوال یک الگو قادر به کشف یک الگوی جدید بوده و ضمن تجزیه و تحلیل و شناخت شرایط، احتمالات آینده را پیش‌بینی می‌کند و می‌توان گفت فرد به مرحله خرد دست پیدا کرده است و از توان ایجاد ایده‌های جدید، بنیادی و کاربردی برخوردار است و قابلیت مرزشکنی دانش را دارد. در این مرحله فضای نظام علمی کشور به‌گونه‌ای است که: فضای آزاداندیشی و استقلال فکری، رشد و توسعه یافته است؛ فضای مطالبات علمی از اندیشمندان علمی کاملاً شکل گرفته است؛ ایده‌های اندیشمندان علمی توسط جامعه مورد پذیرش قرار می‌گیرد؛ تولیدات علمی اندیشمندان مورد توجه افراد

واقع شده و جامعه پیروان شکل می گیرد؛ با شکل گیری پیروان، فرد محل رجوع قرار می گیرد.

پیشنهاد می گردد:

۱. نظر به نقش مرجعیت علمی در افزایش توان رقابتی کشور و همچنین جایگاه آن در اسناد بالادستی ضرورت دارد، با انجام برنامه‌های عملیاتی مناسب برای توجیه و آگاه‌سازی مدیران علمی کشور و به تبع آن همه دانش‌پژوهان شایسته از طریق برگزاری سمینارها و انتشار مجلات و انجمن‌های علمی و صداوسیما اقدامات شایسته به عمل آید.
۲. تسهیل و کمک به تعاملات علمی در حوزه‌های ملی و فراملی در جهت تحقق مرجعیت علمی.
۳. ایجاد سازوکارهای انگیزش برای افرادی که در مسیر مرجعیت علمی قدم برمی دارند.
۴. بازنگری در نظام جذب و نگهداشت دانش‌پژوهان شایسته مبتنی بر شایسته‌سالاری. در خاتمه یادآوری می شود که این پژوهش به دلیل محدودیت مربوط به گردآوری داده‌ها و پیگیری فرایند مطالعات، حدود ۴ ماه به طول انجامید.

منابع

- قرآن کریم.
- تابان، محمد (۱۳۹۱). *طراحی الگوی مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران با رویکرد آمیخته اکتشافی*. پایان نامه دکتری مدیریت دانشگاه تهران.
- تابان، محمد؛ سیدجوادین، سیدرضا؛ پوراشرف، یاسان؛ یاسینی، علی؛ و یسه، صیدمهدی (۱۳۹۵). *شناسایی مؤلفه های مرجعیت علمی در آموزش عالی ایران با رویکرد داده بنیاد*. فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی. ۲۰ (۲): ۱۶۳-۱۸۲.
- سیدجوادین، سیدرضا؛ شریفی، سیدمهدی؛ رایج، حمزه (۱۳۸۸). *نقش توسعه منابع انسانی در دستیابی به چشم انداز ۱۴۰۴ صنعت نفت، تهران*. فصلنامه مدیریت و منابع انسانی در صنعت نفت، ۳ (۸)، ۷۷-۱۰۰.
- عدلی، فریبا (۱۳۸۶). *از مدیریت دانش به توانمندسازی دانش آفرینی*. ماهنامه رهیافت، ۴۷.

مارکوارت، مایکل (۱۹۹۶). *ایجاد سازمان یادگیرنده*. ترجمه محمدرضا زالی (۱۳۸۵)
تهران: مرکز کارآفرینی دانشگاه تهران. ۴۵.

محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، (قم: منشورات جامعه ی مدرسین). ج ۲.
مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۶۶). *تفسیر نمونه*، قم: انتشارات دارالکتب اسلامیه.
نصیری، فخرالسادات، کریمی، ایمان (۱۳۹۰). *مدیریت دانش سازمانی و مدیریت فرایندها، دومین همایش ملی مدیریت فرایندهای سازمانی*، تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

نیک‌بخت، اکرم؛ سیادت، سیدعلی؛ هویدا، رضا؛ مقدم، اعظم (۱۳۸۹). رابطه ی بین
مدیریت دانش با سبک‌های رهبری مدیران گروه‌های آموزشی از دیدگاه اعضای
هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *فصلنامه مدیریت اطلاعات سلامت*،
(۲)۷.

- Anderson, A. Hall Borg N. Timpka T. (2003). A model for interpreting work and information management in process-oriented healthcare organizations. *International Journal of Medical Informative*, 7 (2), 47-56.
- Arif Hassan. (2007). Human Resource development and organizational values. *Journal of European Industrial Traniny*, 31(6), 435 – 448.
- Barandoost, R. (2001). Identification process orientation organization, *Tadbir*, 12 (113), 52- 60 (persian).
- Barnes, B., & Shapin, S. (Eds.). (1979). *Natural order: historical studies of scientific culture*. Beverly Hills/London: Sage Publications.
- Elias A. zerhouni M. (2008). *Scientific Leadership Structure for Basic Behavioral Research*, Department Of Health And Human Services National Institutes of Health Director, NIH, For the Profession and Its Professionals. *Advances in Developing Human Resources*. 2 (3), 1–27.
- Hans de Brujin, Ernst ten Heuvellof. (2010). *Roel in't veld Process Management: Why Project Management Fails in Complex Decision Making Processes*, Publisher, Springer, Publication Date, -8-29.
- Horgan, J. (2015). *The end of science: Facing the limits of knowledge in the twilight of the scientific age*. Basic Books.
- Hull, D. L. (2010). *Science as a process: an evolutionary account of the social and conceptual development of science*. University of Chicago Press.
- ISO 9000. (2005). *Quality Management Systems. ISO Series*.
- John, J., & Johan, N. (2008). *Management by Process: A Practical roadmap to sustainable Business Process Management*. Publisher: Butterworth-Heinemann. Publication Date: -6-17.

- Lee, Leisa D. Sargent, Christine D. Bataille, Heather C. Vough, Mary Dean. (2011). Metaphors for retirement: Unshackled from schedules. *Journal of Vocational Behavior*, 79(2), 315-324.
- Katz, R (2001). Innovation, Rent Extraction, and Integration in Systems Markets," Industrial Organization 0012001, EconWPA
- Niiniluoto, I. (2014). Scientific progress as increasing verisimilitude. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, 46, 73-77.
- Peterson, Pat. (2010). *The Dynamic Role of Innovative Scientific Leader in Organizational Culture*, ProQuest LLC, 789 East Eisenhower Parkway, P.O. Box 1346
- Price, A. M., & Peterson, L. P. (2016). Scientific progress, risk, and development: Explaining attitudes toward science cross-nationally. *International Sociology*, 31(1), 57-80.
- Shibar, S (2001). *New approach in total quality management in USA: For Scientific revolutions in management*. Tehran: Iran-Khodro. (Persian).
- Wiek, A., Ness, B., Schweizer-Ries, P., Brand, F. S., & Farioli, F. (2012). From complex systems analysis to transformational change: a comparative appraisal of sustainability science projects. *Sustainability Science*, 7(1), 5-24. www.hdr.undp.org/en/statistics.